

HET ELEMENT VAN IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED:

Het Memorial Day-weekend

Memorial Day bestaat uit twee componenten. Enerzijds vinden er op zaterdag en zondag van het laatste weekend van mei uitgebreide vieringen plaats op de drie Amerikaanse militaire begraafplaatsen (Waregem, Neupré en Welkenraedt). Anderzijds zijn er acht “geïsoleerde” graven van Amerikaanse soldaten die werden begraven op lokale gemeentelijke kerkhoven en commonwealth militaire begraafplaatsen, waar er op vrijdag en maandag ingekorte ceremonies worden gehouden.

Memorial Day

De Memorial Day-vieringen op de Amerikaanse militaire begraafplaatsen in België verlopen sinds bijna honderd jaar nog steeds volgens hetzelfde scenario. Na de opening door de voorzitter van de AOMDA worden de nabestaanden (en de aanwezige familieleden) van de militaire slachtoffers speciaal geëerd, gevolgd door een overvlucht van het Belgische leger. Vaak wordt tijdens deze overvlucht de *Missing Man Formation* uitgevoerd door doorgaans vier gevechtsvliegtuigen. Het openingsgebed wordt door een katholieke geestelijke verzorgd, het gebed van de American Legion door de *Sons of the American Legion* (een Amerikaanse veteranenorganisatie). Daarna houden de Amerikaanse militaire vertegenwoordiger van de NAVO, een vertegenwoordiger van de *Sons of the American Legion*, de burgemeester van de lokale gemeenschap en een vertegenwoordiger van de Amerikaanse overheid (in casu de Amerikaanse ambassadeur) een toespraak. Vervolgens zingen de schoolkinderen het Amerikaanse en het Belgische volkslied. Dit is steeds een ontroerend moment voor de aanwezigen, mede doordat er elk jaar – voornamelijk op het Flanders Field (Waregem) – verscheidene generaties voormalige ‘zingende kinderen’ de plechtigheid bijwonen. Vóór alle graven worden ook twee vlagjes gepland: een Amerikaans en een Belgisch. Sinds 2008 jaar werd de traditie van het zingen van de volksliederen overgenomen bij de plechtigheid op het Ardennes American Cemetery (Neupré). Na het zingen en het planten van de vlagjes volgen de kransenlegging, het salvo en wordt de taptoe geblazen. Het “Flanders Field” gedicht van John McCrae wordt voorgedragen door een student van één van de drie internationale scholen in België, een Nederlandstalige vertaling door een student van de Waregemse stedelijke academie. Een rabbijn zorgt voor het Joods gebed voor alle gesneuvelden die met een Davidster zijn begraven. Een Amerikaanse legeraalmoezenier bidt het slotgebed. De plechtigheid eindigt met het spelen van de nationale volkshymnes, gebracht door een Belgische militaire muziekkapel, en het afmarcheren van alle troepen.

Isolated Graves Ceremonies

Na beide Wereldoorlogen werden alle tijdelijk begraven Amerikaanse gesneuvelden door de Graves Registration Service opgedolven en op wens van de nabestaanden gerepatriëerd of op centrale permanente begraafplaatsen samengebracht. Sommige lichamen bleven op uitdrukkelijke vraag van de nabestaanden op hun oorspronkelijke begraafplaats, veelal om emotionele redenen. Zo bleven er na de Eerste Wereldoorlog drie Amerikaanse soldaten begraven op de Lijssenthoek Commonwealth War Graves Cemetery, een militaire begraafplaats te Poperinge. Na de Tweede Wereldoorlog werden vier Amerikaanse soldaten begraven op gemeentelijke kerkhoven (Comblain-la-Tour, Queue-du-Bois, Ronse en Ganshoren) en één op de Heverlee Commonwealth War Graves Cemetery, een militaire begraafplaats te Leuven. Elk van deze soldaten herbergt een ontroerend verhaal dat wordt herdacht tijdens de persoonlijke ceremonie die aan elk graf plaatsheeft.

Betekenis van het element: immaterieel cultureel erfgoed

Oorlogsherdenking als grond voor gemeenschapsvorming

Memorial Day is een diep verankerd kernaspect van de levendige Belgische herdenkingscultus. Ondanks dat het fenomeen weinig bekend is bij het brede publiek, wordt het gedragen door een stabiele gemeenschap die zich al bijna een eeuw vrijwillig inzet voor de instandhouding, overlevering en bewustmaking ervan. Deze gemeenschap wordt voortgetrokken door de Belgische tak van de AOMDA.

Aan de ene kant zijn de Memorial Day-vieringen op de drie Amerikaanse begraafplaatsen een redelijk statisch gegeven. Traditie en ritueel worden tijdens deze militaire herdenking hoog in het vaandel gedragen. Enkel een vaste, eerder selecte kern van organiserende partners en aanwezigen heeft een actief aandeel in de eigenlijke vieringen. Aan de andere kant brengen de vieringen telkens een grote(re) massa op de been, een massa die zich emotioneel betrokken voelt bij de herdenking: uit respect voor het offer dat deze soldaten brachten, door

het delen van een collectief verleden, uit empathie ... De plechtigheden worden doorgaans door 3000 à 5000 aanwezigen bijgebouwd, voornamelijk verenigingen en toeschouwers. Bovendien is de traditie van Memorial Day een uiterst dynamisch en gemeenschapsvormend gegeven. Twee fenomenen getuigen hierover.

- Enerzijds groeide er door de decennia heen een gemeenschap van voormalige “**zingende kinderen**”. (cf. gemeenschappen) Deze gemeenschap acht de traditie van Memorial Day en het zingen van de volksliederen voldoende belangrijk om dit proactief aan de volgende generaties over te leveren.
- Anderzijds groeiden de Isolated Graves-ceremonies uit tot substantiële kernelementen van de Memorial Day-vieringen in België. Het zijn relatief recente samenkomsten die pas sinds tien jaar grote belangstelling genieten, hoewel ze diepere historische wortels hebben. De herdenkingsplechtigheden op de Lijssenthoek militaire begraafplaats ontstonden gelijktijdig met de Memorial Day-viering op de Flanders Field-begraafplaats. Na de Tweede Wereldoorlog raakte deze traditie evenwel vergeten totdat er in het Waregemse Stadsarchief een document werd teruggevonden waarin de initiële doelstellingen van de AOMDA stonden beschreven, met inbegrip van het eren van de afzonderlijke graven. Onder impuls van de voormalige stadsarchivaris (S. Coorevits) en de voorzitter van de AOMDA (J. Sheridan) werd de traditie in 2003 succesvol nieuw leven ingeblazen. In de daaropvolgende tien jaar groeide er rond elk afzonderlijk graf een hechte gemeenschap die het voortouw nam in de herdenking van de betrokken Amerikaanse soldaat

Het aanvankelijke initiatief van de ceremonies bij de geïsoleerde graven kwam bijna altijd vanuit de AOMDA, hoewel de organisatie van de plaatselijke ceremonie in de meeste gevallen door de nieuwgevormde gemeenschap werd toegeëigend. In dit geval werd de rol van de AOMDA gereduceerd tot de inhoudelijke invulling van de ceremonie.

- In Ronse bijvoorbeeld vindt de jaarlijkse ceremonie plaats op initiatief van F. Vanderdonck, een enthousiaste vrijwilliger.
- In Heverlee neemt burgemeester L. Tobback het jaarlijkse initiatief.
- De bloemenhulde in Heuvelland aan het *Kemmel American Monument* komt er op initiatief van voormalig burgemeester B. Heens. De bloemenhulde in Oudenaarde aan het *Oudenaarde American Monument* op initiatief van de AOMDA, hoewel recent overgenomen door de lokale veteranenorganisatie op impuls van dr. Deweer.
- In Queue-du-Bois wordt de ceremonie gedragen door een bijzondere gemeenschap van Belgisch-Afro-Amerikaanse “oorlogskinderen”, verwekt toen er tijdens de Tweede Wereldoorlog in het dorpje een legioen zwarte Amerikaanse soldaten werd gestationeerd.
- In Comblain-la-Tour wordt het graf van de Amerikaanse soldaat gerestaureerd onder meer met fondsen geworven door een Belgische veteranenorganisatie. Het lokaal bestuur neemt er bovendien het initiatief om het graf – dat zich op een gemeentelijk kerkhof bevindt – als een monument te klasseren.
- In Ganshoren tot slot vindt de ceremonie plaats op initiatief van de Belgische “familie” van het slachtoffer. De in Ganshoren begraven militair was een tijdlang ondergebracht bij een Belgische familie en sneuvelde samen met de zoon tijdens een actie van het verzet, waarvan de zoon deel uitmaakte. De familie beschouwde de Amerikaanse militair ook als een zoon. Beiden liggen in hetzelfde graf begraven.

Oorlogsherdenking: naar een persoonlijke benadering

De ceremonies aan de geïsoleerde graven kenmerken zich door een belangeloze inzet van vrijwilligers, het ontwikkelen van een hechte lokale gemeenschap, de symbolische betekenis van het herdachte slachtoffer en het geringe aandeel van de AOMDA als initiërende instantie. De kracht van deze ceremonies schuilt erin dat het herdachte slachtoffer zeer tastbaar en persoonlijk tot bij de toeschouwers komt. In tegenstelling tot de anonimiteit van de grote militaire begraafplaatsen, is er telkens maar één graf en één verhaal. De onbegrijpelijke gruwel van zo'n oorlog krijgt op deze manier een gezicht. Er groeit een gemeenschap rond die zich aan het slachtoffer hecht en die het belangrijk acht om het offer van deze ene persoon nooit te vergeten.

Ook op de grote meer anonieme militaire begraafplaatsen komt deze tendens tot uiting. Enkele jaren terug introduceerde **le Cercle Royal “Le Briscard”** in samenwerking met de **ABMC** (American Battlefield Monument Commission) en de AOMDA de mogelijkheid om als persoon of als bijvoorbeeld een klas een graf of een naam van de vermisten te adopteren op de Henri-Chapelle en Ardennes-begraafplaatsen. Ongeveer twee derde van de vijftienduizend graven werden reeds geadopteerd. Sinds 2014 is dit – op initiatief van **The American Legion** ook mogelijk op de Flanders Field-begraafplaats. De persoon of groep die adopteert leert dan het verhaal van

de betrokken soldaat, maakt contact met de nabestaanden, legt geregeld bloemen op het graf en bezoekt het graf, in het bijzonder op 11 November en Memorial Day. Als de familie aanwezig kan zijn op een Memorial Day-plechtigheid wordt na de viering het graf bezocht samen met de Amerikaanse ambassadeur. Deze tendens countert het recent fenomeen waarbij de Memorial Day-plechtigheden op de grote militaire begraafplaatsen in zekere zin een prominente toeristische factor verwerven. Dit gebeurt zeker in de jongste jaren wanneer oorlogsherdenking hoog op de agenda staat, terwijl het emotionele commemoratieve aspect een beetje naar de achtergrond verschuift. In Waregem wordt bijvoorbeeld op de dag van Memorial Day de American "Memorial" Day Racing georganiseerd op de hippodroom, een reeks paardenrennen in stereotiepe Amerikaanse sfeer. Aan de andere kant scheidt dit wel een nieuwe gemeenschap die een nieuwe invulling geeft aan oorlogsherdenking. Bovendien worden door dit evenement fondsen geworven voor de AOMDA.

Betekenis voor het element: opname in de inventaris

Een opname van de traditie van Memorial Day op de inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed heeft een driedelige betekenis voor het element.

- Aan de ene kant is het een erkenning van de jarenlange, belangenloze inzet van talrijke vrijwilligers.
- Aan de andere kant is de erkenning het startschot van een nieuw geïntegreerd samenwerkingsverband dat al deze vrijwilligers onderling verbindt.
- Tot slot kan het traject dat in het kader van de aanvraag voor opname in de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed werd afgelegd een hefboom betekenen om ook in de Franse en Duitstalige gemeenschap naar een erkenning van de Memorial Day-vieringen als immaterieel cultureel erfgoed toe te werken

Memorial Day is een nationaal verspreid gebeuren. Het kreeg voet aan wal in Waregem waar het zich aanvankelijk ontwikkelde en van waar het zich geleidelijk aan verspreidde naar nieuwe kernen in België. Rond elke kern groeide een enthousiaste erfgoedgemeenschap die zich inzet voor de instandhouding, overlevering en bewustmaking van het element van immaterieel cultureel erfgoed. Elke gemeenschap heeft dezelfde doelen voor ogen, hoewel ze op dit ogenblik gescheiden en quasi onafhankelijk van elkaar opereren.

De AOMDA wil bijgevolg een nationaal netwerk bewerkstelligen dat alle gemeenschappen die nauw betrokken zijn bij het Memorial Day-gebeuren, onderling verbindt. De AOMDA treedt hierbij op als ondersteunende, initiërende, coördinerende en bemiddelende instantie, als bruggenbouwer en als hoofdpartner van elke lokale erfgoedgemeenschap. Het doel van dit netwerk is het uitwisselen van kennis, expertise en praktische ervaring in het handhaven en het beschermen van het element, het bestendigen en verbreden van het lokale draagvlak, alsook vruchtbare en inspirerende ruimte te scheppen waarin het element kan evolueren en waarin de erfgoedwaarden kunnen actualiseren. Het netwerk wil het verleden bewaren, het heden voor iedereen toegankelijk maken en constructief anticiperen op wat de toekomst brengt.